

Kriminal države – splošni kriminološki pogledi

Janez Pečar*

Id firmissimum longe imperium est,
quo oboedientes gaudent.
Daleč najbolj trdna je tista država,
v kateri so podaniki zadovoljni.

Kriminal, ki ga stori država, ostaja zunaj domene kriminologije, kljub opozorilom, ki niso nova, da je državni kriminal vendarle treba obravnavati tudi v tej disciplini. Državne organizacije so največkrat "normalni" kršitelji najrazličnejših pravno varovanih interesov, tako zunaj kot znotraj državnega območja. Ker gre pri tem dostikrat tudi za ideološkopolitične interese, je kriminalno ravnanje države ne le toliko bolj zanimivo, ampak hkrati tudi težko dostopno, kajti tovrstnih podatkov ni v nobenih kriminalnih statistikah.

Procesi in pojavi v sodobnem svetu kažejo, da je zlasti nasilje pomemben vzorec za razreševanje najrazličnejših razmerij ne le med ljudmi, ampak tudi med državami, narodi, etničnimi in verskimi skupnostmi. Nasilje ostaja sredstvo politike, kolikor ne grožnja ali politična strategija ter splošni instrument moči za podrejanje drugih. Država ima nasploh monopol nad nasiljem in ga uporablja bodisi sama neposredno, bodisi z različnimi oblikami vigilantizma, h katerim se zateka, ker bi odkrito nastopanje državnega aparata škodovalo njenemu mednarodnemu ugledu. Zato ji avtoritarni populizem ni tuj in ga uporablja, če je le mogoče pričakovati koristi.

Mednarodna skupnost se v zadnjem desetletju upira državnemu kriminalu ne samo z različnimi pravnimi akti, konvencijami, deklaracijami, pravili in ukrepi, ampak tudi z neposrednim sojenjem vojnim zločincem (npr. BiH, Ruanda). Na ta način jemlje moč državam, ki pogosto varujejo "mučitelje" pred odgovornostjo za dejanja, storjena v imenu države ali za državo. Zato se tudi kriminologiji morda obeta ustrežnejša dostopnost potrebnih informacij in odpirajo boljše možnosti za obravnavanje državnega kriminala, ne nazadnje tudi s kako novo "smerjo", ki jih v kriminologiji ni tako malo.

Ključne besede: podjetniška kriminaliteta, elitništvo, življenjski stil, odgovornost, morala, kazenske sankcije, kriminalna politika

UDK: 342.2 + 343.3/7.

Nekateri štejejo 20. stoletje za stoletje vojn. Poleg vojn pa se dogaja še dosti drugega, kar človeštvu povzroča veliko trpljenja, gorja, škode in težav, tja do masovnega uničevanja ne le stvari, marveč tudi ljudi. To je gotovo kriminal, ki pa ni zajet v nobenih kriminalnih statistikah, kot bi sicer bil, če ne bi šlo za posebne razmere in če za pojavi ne bi stala država. Pri tem pa ne gre le za vojne, ampak tudi za najrazličnejše pojave, ki jih v strokovni literaturi označujejo z izrazi: "state crime", "crime of the state", ("staatlich geförderter Terrorismus") ali še kako drugače. Gre za kriminal, ki je kakorkoli naperjen zoper človeštvo, civilne svoboščine, varnostno stabilnost, za grožnje demokratični družbi, za ekstremizme različnih vrst, nasilne izselitve, izgone ali nasilna vračanja beguncev. Sem lahko štejemo še atomsko oboroževanje, pripravljane nuklearnih vojn in grožnje z vojno zvezd, do religiozno in politično motivi-

ranih procesov, prepovedi delovanja političnih strank, diskriminacije različnih vrst in še česa. Seznan pojavov, ki so po svoji naravi kriminalni, ali vsaj odstopajo od sprejetih norm človeškega sožitja, je ogromen, in kar je zanj ključno, je to, da marsikdaj kot "akter" za njim stoji država.

Država, kakorkoli že gledamo nanjo, je tista organizacija, ki ima dosti moči, oblasti, avtoritete in sredstev, da z njimi deluje v nasprotju s pričakovanji. Zato je lahko tudi nenehna grožnja demokratični ureditvi in temeljnim človeškim vrednotam. Kot je lahko po eni strani pomirjevalec, usmerjevalec in blažilec družbenih in skupinskih konfliktov, je po drugi spodbujevalec nasilnih nacionalizmov, etničnih sporov in verskih konfliktov. **Državne organizacije so največkrat normalni kršitelji najrazličnejših pravno varovanih interesov.** Država povzroča škodo, krivice in čestokrat sili ljudi v nasilje nad drugimi - z genocidom, masovnim političnim ubijanjem, državnim terorizmom, mučenjem, ponižujočim kaznovanjem, povzročanjem izginotij, umori, posilstvi, ugrabitvami, tja do vohunstva in vdiranja v zasebnost.

* Janez Pečar, dipl. pravnik, doktor znanosti, redni profesor za kriminologijo, 1000 Ljubljana, Rozmanova 2.

Država, kot storilec, navadno nikjer ni predmet ne kriminalne, ne kaznovalne in ne kriminalnoproprečevalne politike. V okviru zatiranja deviantnosti je navadno povsem imuna. Varna ni le pred ukrepanjem zoper zlo, ki ga ustvarja, ampak pogosto tudi pred javnim ocenjevanjem in vrednotenjem. Če je v interesu posameznih političnih strank, opozicija sicer napada državo in njeno vlado, toda ne toliko zaradi negativnih dejanj, kolikor zaradi nabiranja političnih točk v političnem boju za oblast, v katerem je marsikaj dovoljeno, ne nazadnje tudi pri vdiranju v skrivnosti države, kot se dogaja tudi pri nas.

Kljub opozorilom, če ne kar zahtevam nekaterih kriminologov v preteklosti¹, ki načenjajo **kriminološko potrebo po obravnavanju močnih, elit in tudi države kadar se pojavlja kot storilec** kaznivih dejanj ali kot snovatelj, napeljevalec, organizator, pomočnik ali kot opazovalec (nedolžni ali vpleteni), ni prišlo do intenzivnejše pozornosti kriminaliteti struktur, med katerimi je država gotovo najpomembnejša organizacija. Kriminologija, viktinologija in kriminalna politika na splošno zanemarjajo državo kot možnega storilca kaznivih dejanj in njeno vlogo kot pravne osebe pri nastanku odkritih pojavov. In prav v tem je privlačnost problematike, ki nastaja z vlogo države v razvoju in pojavoslovju najrazličnejših ekscesov. In če ji že ni mogoče v etiološkem kontekstu priti do dna, jo velja obravnavati vsaj v zvezi s posledicami, ki se ne morejo **meriti z nobenim drugim kriminalom v človeški skupnosti**, že od njenega začetka dalje. Ker gre pri tem največkrat še za različno politizirano kriminalnost, je kriminalno vedenje in ravnanje države toliko bolj ne le zanimivo, ampak potrebno tudi obravnavanja, ker se lahko teoretično prekriva s kriminalom v poklicu, s korporacijskim kriminalom, s kriminalom na delovnem mestu, s poslovnim kriminalom, z organizacijskim kriminalom, z deviantnostjo elit, z vladno kriminaliteto, s kriminalom močnih² in še čim. Države torej ne velja gledati samo kot "branilca reda in čuvarja človekovih pravic". Zato jo ta sestavek obravnava kot storilca in kot nasprotje vsega tistega, zaradi česar jo imamo, in kot nekakšno protislovje pričakovanj.

Poleg splošnega kriminološkega pogleda na kriminal države bi veljalo načeti tudi njeno negativno vlogo zadnjih let, tako v njenih notranjih razmerjih kot v mednarodnih razmerah in še posebej kot (množičnega) viktimizatorja.

¹. Med njimi je gotovo Lopez Rey Manuel s svojim *Criminological Manifesto*, *Federal Probation* 39 (1975) 3, s. 18-22.

². Henry/Milovanovic, s. 120 in drugi.

1. Ideološkopolitični interesi

Država kot najpomembnejša, najbolje organizirana in hierarhizirana ter glede na ljudi, ki delajo zanjo, najbolj strokovna in usposobljena institucija nikoli ne deluje brez ideoloških, strankarskopoličnih in drugih podobnih izhodišč. Država je večinoma "servis" in mehanizem za opravljanje številnih nalog. Zato ima, če ne že neposredne moči, pa vsaj pooblastila, da pelje družbo v programirani oziroma predvideni smeri. Je torej organizacija z različnimi vlogami. In ne nazadnje je njena naloga tudi **doseganje poslušnosti in podredljivosti ter vzdrževanje potrebnega konformizma**, čestokrat premočno odvisnega od političnega režima, ki ga določajo najmočnejše politične stranke, dogovor med ključnimi strankami (v parlamentarni državi), kolikor ne gre za totalitarizem, prevečkrat odviden od nekih elit ali celo posameznikov.

Politične stranke³ so osrednjega pomena ne le za oblast v vsaki družbeni skupnosti, ampak tudi za ravnanje po ustreznih ideologijah in zaradi interesov, ki jih skušajo dosegati oz. uresničevati. Državno oblast torej izvajajo ljudje na pristojnih pozicijah, kamor jih postavljajo stranke, upoštevajoč njihovo pripadništvo oz. članstvo. Zato člani strank na položajih v državni upravi delujejo v interesu svojih strank, zaradi česar bi prepogosto rekli, da strankarske odločitve predstavljajo državne odločitve, kar ni nepomembno tudi za naše razmere, četudi že ustava prepoveduje članstvo v političnih strankah npr. poklicnim pripadnikom vojske in **policije, ki se največkrat pojavljajo kot kršitelji človekovih pravic** in državljanskih svoboščin in povzročitelji različnih drugih oblik "državnega kriminala", čeprav niso edini.

Vsaka politična stranka ima lastno politično ideologijo, ki praviloma vsebuje programske usmeritve za pridobivanje svojih somišljenikov in podpornikov pa tudi volilcev, ki so najbolj pomembni za prihod stranke na oblast ali za obdržanje na oblasti.

Pojem "ideologija" ima več pomenov. Z njo se skuša npr. predstaviti celovitost nekega miselnega ali duhovnega življenja, duhovno nadgradnjo nekega sistema, politično doktrino, idealiziranje interesov posameznega razreda, sloja, gibanje politične partije itd., kolikor ideologija ni celo "fetišizirana zavest"⁴. Ideologije so torej "sistem stališč do sveta"⁵, iz katerega je videti tudi položaj posameznika, kar ni tako nepomembno za privabljanje ljudi k sprejemanju posameznih ideologij. Motiviranje ljudi za sodelovanje ali soglašanje z ideologijo neke stranke pa ni le

³. Pravna enciklopedija, s. 1149.

⁴. Filozofski rječnik, s. 137.

⁵. Rječnik sociologije i socialne patologije, s. 266.

prizadevanje za širjenje strankarske dejavnosti, ampak hkrati tudi **boj za oblast**, možnost za dominacijo nad drugimi strankami in sploh priložnost za vladanje v družbi. Zato se za ideologijami vedno skriva interes obvladovati družbo ali vsaj vplivati nanjo, da bo ustrezno politično naravnana, če ne drugače, tudi ob upoštevanju ravnovesja moči ali prodornosti, mobilnosti in udarnosti drugih strank. Zato mora vsaka stranka nenehno računati z najrazličnejšimi interesi, ki postajajo politični interesi, in jih stranke na **oblasti**, potem ko imajo v rokah državo, **varujejo tudi s pravom**.

Interesi pa so zahteve, želje, potrebe ali povpraševanje, ki jih posameznik ali skupine žele bodisi doseči bodisi zavarovati, ker so toliko pomembni, da se spleča zanje prizadevati. Interesi se zato največkrat prepletajo z najrazličnejšimi moralnimi, socialnimi, gospodarskimi, verskimi, političnimi in drugimi pogledi in kot taki čestokrat pomenijo gibalo za različne družbenopolitične spremembe, menjavo obstoječega družbenega reda ali druge revolucionarne družbene posledice. Interese delijo na "individualne, javne in socialne"⁶. V vseh treh skupinah je najti take, ki jih lahko država s svojim delovanjem ogroža. Tako so pri individualnih interesih največkrat ogroženi svoboda, zasebnost, politično prepričanje, zasebna lastnina itd.; pri javnih: splošna varnost, dostojanstvo, ugled, celovitost ozemlja, naravni viri, javni red in mir, varnost organov, ohranjanje različnih virov, splošno blagostanje, napredek državljanov itd.; medtem ko so socialni interesi predvsem: širše potrebe ali zahteve, ki izhajajo iz temeljnih izhodišč družbenega življenja in civilizirane družbe, vključno z vzdrževanjem prava in reda, varnosti in zdravja, svobode združevanja, dela in poslovnosti, varnosti pridobivanja in menjave, splošne morale, družbenega in kulturnega razvoja, skrb za stare, bolne in nemočne ter deviantne, prav tako pa tudi skrb za okolje. Skratka, civilizirana **sodobna družba mora vzdrževati in varovati čedalje večje število interesov**, ki se v vojni, oboroženih spopadih in izrednih razmerah lahko še širijo in dobivajo, kolikor ne povsem nove, pa vsaj drugačne razsežnosti. Zato tudi teorije o interesih ustvarjajo nove poglede nanje in jih analitično klasificirajo po posameznih načelih in vlogah.

Kriminalizacija kršitev interesov je odvisna od moči političnih dejavnikov, pomembnosti posameznih političnih interesov za posamezno skupnost in razmer v posamezni družbeni skupnosti, ki naj bi ji zavarovani interes prinašal ustrezne koristi ob premagovanju številnih konfliktov. Ti so lahko poli-

tični, vojaški, gospodarski, socialni, verski, kulturni in še kakšni, ki tako ali drugače ustvarjajo tudi družbeno nestabilnost in posegajo v koncept varnosti ne le v lokalnem, ampak tudi v regionalnem in globalnem smislu. Toda "interesi sami po sebi ne pomenijo ničesar. Normativni koncept postajajo le, kadar nakazujejo najracionalnejšo smer akcije v predhodno opredeljeni igri, to je v okoliščinah, v katerih sta dobiček in izguba že določena"⁷.

2. Nasilje kot sredstvo politike

Nasilje spremlja človeštvo skozi vso njegovo zgodovino in je staro toliko kot človek sam. Motiviranost zanj gre iskati v zadovoljevanju posameznih, skupinskih ali širših, tudi "družbenih" (državnih) potreb. Zato je nasilje lahko zelo različno: versko, nacionalno, etnično, kulturno, politično itd.

Tudi v današnjem svetu ostaja **nasilje vzorec za razreševanje najrazličnejših razmerij** med ljudmi, med državami, narodi, etničnimi skupinami, verskimi skupnostmi in to na lokalni, regionalni ali kakršnikoli drugi ravni. Z njim ljudje izražajo svoje nezadovoljstvo nad kom in čem ali zaradi česa in skušajo uresničevati svoje interese, za katere se zdi, da so zanje toliko pomembni, da velja uporabiti tudi nasilje, kot najbolj manifestno človeško vedenje, s katerim se vedno prekoračuje raven dopustnega in sprejemljivega. Tudi sla po oblasti določa stopnjo nasilja, ki jo že od nekdaj blaže različna politična sredstva. Tudi zato se je nasilje pojasnjevalo ne le s socioloških, socialnopsiholoških in psiholoških, ampak tudi vojaškodoktrinarnih in ne nazadnje mednarodno-pravnih izhodišč, zlasti kadar gre za vojne, za katere je že Clausewitz dejal: "Vojna je nadaljevanje politike z nasilnimi sredstvi"⁸.

Kolikor torej gre za vojne med državami, za etnične spopade, za velike konflikte in sploh za kakršenkoli teror, gre vedno za rabo nasilja, za katerim stoje določene **elite, skupine, organizacije** in neki mehanizmi z močjo, da drugim vsiljujejo svojo voljo z željo podrejanja, onemogočanja in uničevanja drugih. Zato bi lahko govorili tudi o državnem kriminalu, poklicnem in organizacijskem kriminalu in najrazličnejših drugih oblikah kriminala, ki uporablja predvsem moč, silo in prisiljevanje za doseganje ciljev, ki so v tovrstnih spopadih vedno politični. In prav zaradi tega je **tovrstno nasilje vedno sredstvo neke politike**, kar se je očitno pokazalo na bivših jugoslovanskih tleh zlasti pa v Bosni in Hercegovini, kjer je bilo nasilje ključno sredstvo dominacije. Podobno se dogaja tudi drugod po svetu, kot npr. s Kurdi v Iraku in

⁷ Sociološki leksikon, s. 630.

⁸ Geršak: Ločnica med vojno in terorjem, s. 13.

⁶ Therborn, s. 25.

Turčiji, s Čečeni v Rusiji, v Ruandi in Somaliji v Afriki, v državi Haiti, da sploh ne omenjamo organizacij kot so IRA, ETA, PLO, pa dogajanja na Korziki itd., Vzhodnem Timorju itd.

Posamezni konflikti so predvsem notranjega pomena za določeno državo, vendar imajo čestokrat mednarodne razsežnosti. Zaradi njih se spreminjajo meje, povzročajo begunstvo milijonov ljudi, ustvarja ubežništvo, povzroča smrt in invalidnost, lakoto in brezpravnost, etnično čiščenje, masovno ubijanje, genocid in vpeljuje boj na življenje in smrt, oboje podprto z masovno politično propagando in demonizacijo nasprotnika⁹.

Politično nasilje se kaže v različnih oblikah uporništv, ki ga podpirajo tudi druge države, kolikor ne gre za državni terorizem sam po sebi. Izraža se z militantnimi udari, s spreminjanjem etničnih in narodnostnih kategorij v politično pomembne dejavnike, z ustvarjanjem nestabilnosti in različnimi profilaktičnimi odstranitvami posameznih ljudi ali skupin, z zlorabami politične in ekonomske moči, ustvarjanjem konfliktov med posameznimi družbenimi razredi, teroriziranjem manjšin ter z različnimi oblikami hegemonizma, dominacije, izkoriščanja, nadvlade, ekspanzionizma, imperializma, kolonizma, rasizma in rasnimi ter drugimi diskriminacijami, apartheidom, agresijo, tja do okupacije. Tako in še drugače se izvaja **institucionalno nasilje, v katerem grožnje in prisiljevanja postajajo politična strategija** za doseganje ali uresničevanje prav določenih ciljev in posledic. S tem pa si država največkrat prilašča izključni monopol nad nasiljem in prisilo.

S temi in drugimi podobnimi pojavi, dogodki in procesi se največkrat krši, kolikor ne uničuje suverenost nekega subjekta, ali ustvarja položaj omejevanja suverenosti, kar ima različne negativne posledice za človeško dostojanstvo in svobodo prizadetih skupin in posameznikov, hkrati ko se ustvarjajo krize najrazličnejših vrst in na najrazličnejših področjih. Pri tem gre za **instrumentalno prisiljevalno moč, s katero se vsiljuje volja drugim**, ki se ji ne žele podrežati. Politični nameni, ne glede na to kakšna je geneza posameznega konflikta, določajo različne modele strukturne moči, opravičujejo pa jih neke ideološke institucije, posamezne države, politične partije ali pa prav določeni "diktatorji" konca 20. stoletja s svojimi relativističnimi ali nihilističnimi težnjami.

Obstoječa porazdelitev moči, blagostanje in privilegiji na posameznih delih sveta omogočajo različno rabo nasilja za doseganje radikaliziranih ciljev in to mimo in zoper mednarodne kazenskopravne norme, mimo deklaracij in resolucij Združenih narodov.

(Politično) nasilje pa obstaja kot vir, sredstvo ter instrument moči, kateri se marsikdaj ni mogoče upirati.

3. Država kot storilec

Država je najpomembnejša, najbolj hierarhizirana, sestavljena in hkrati verjetno najbolj odtujena družbena organizacija. Nastala je kot zgodovinska tvorba in je temeljna oblika političnega urejevanja družbe, zaradi česar jo dojemajo tudi kot celokupno družbo, obseženo v eni državi. O državi so se razvile različne teorije, predvsem pa patriarhalna teorija, teorija o božanskem izvoru države, objektivno-idealistična teorija, biologistično-organska teorija, teorija družbene pogodbe, teorija sile, funkcionalistična teorija in marksistična teorija.¹⁰ Vsaka od teh teorij pojasnjuje državo iz svojih izhodišč, bodisi idealistično bodisi materialistično ali še kako drugače. Hkrati pa se tudi sam izraz uporablja različno, tako v ožjem kot v širšem smislu. V tem pisanju pa mislimo **državo predvsem kot na državni aparat** oziroma stopničasto organizacijo, sestavljeno iz posameznih ali skupinskih nosilcev državne oblasti in vseh ljudi, ki se kakorkoli vključujejo v sestavo različnih državnih organov.

Že od vsega začetka je bila država tudi razlog za različna nasprotja, kajti po eni strani je formalni predstavnik in ključna organizacija posamezne družbe, medtem ko je po drugi sredstvo za izvrševanje prisile nad to družbo v vseh tistih procesih, pojavih in dogodkih, ko je treba uporabljati represijo za doseganje poslušnosti, ubogljivosti, podredljivosti in sploh konformizem in za približevanje prav določenim ciljem, ki jih za državo določajo tisti, ki imajo v njej moč, da to lahko delajo.

Za obravnavanje države kot povzročitelja, dejavnika ali kot storilca kakršnegakoli zla, neprijetnosti, tja do globalne manipulacije in dominacije je najpomembnejši državni aparat. **Državni aparat ali birokracija** pa je tisti instrumentarij, s katerim država ne samo upravlja oz. vodi svoje dejavnosti, marveč z njim **predvsem uresničuje družbene interese**. Seveda bi o interesih lahko razvili posebno razpravo in sicer, ali so vsi državni interesi hkrati tudi družbeni interesi, interesi vseh skupin in slojev oz. družbenih segmentov ali pa samo nekaterih, in sploh katerih?

Vsaka država ima svoj aparat - strokovne in upravne organe, ki izvajajo njene naloge in se zato pojavljajo tudi kot kršitelji človekovih pravic in državljskih svoboščin. Te prihajajo danes, pred koncem drugega tisočletja, povsod po svetu čedalje bolj v ospredje, tako da ustanavljajo najrazličnejše

⁹ Hieronymi, s. 237.

¹⁰ Pravni leksikon, Beograd, s. 213.

mednarodne ali nadnacionalne mehanizme za nadzorovanje varstva zatiranih, nemočnih, prikrajšanih, tja do etničnih skupin, kolikor ne celih narodov.

Država je zato "sila" za nadzorovanje kogarkoli in česar koli, za kar je zlasti v sodobnem svetu dolžna skrbeti in delati in **vsako upiranje zatira tako z zakonitimi kot nezakonitimi sredstvi**. Zato tudi govorimo o nasilju države ali državnem nasilju. Pretežno vse družbene spremembe spremljajo nasilje, pritiski različnih vrst in drugi pojavi, tja do vojne s kriminalom (war on crime) v nekaterih delih sveta, kjer se že od nekdaj štejejo za najbolj demokratične. Represivni organi države so gotovo najmočnejša skupina dejavnikov, s katerimi kjerkoli po svetu nastopajo zoper "moteče", in prav represija države je zato najbolj postmodernistična tema v osrednjih pogledih nanjo. **Državni monopol nad nasiljem** vzpodbuja najrazličnejše obravnavanje delovanja, ki ga označujejo tudi kot: nepoštene vladne dejavnosti, zlorabo moči, agresijo različnih vrst, nesposobnost države delovati v prid državljanov, disfunkcionalnost, kolektivno neodgovornost, izvajanje mednarodnega nasilja ali nasilja znotraj države, tja do vzdrževanja separatizmov in različne propagande zunaj lastne države, deportacij, terorističnih napadov ali celo vojn. Področja dvomljivega, nedopustnega ali nezakonitega delovanja države so lahko brezmejna, saj je organizacija, ki je **dostikrat slabo nadzorovana** in se njene dejavnosti šestokrat štejejo kot državna skrivnost, zaradi katerih deluje tudi zakulisno, mimo sporazumov in dogovorov, tajno in po odločitvah ožjih elit ali celo mimo legitimnih organov lastne oblasti.

Ni odveč poudariti, da so **izvajalci državnega kriminala** predvsem tisti **organi, ki državo bodisi varujejo, bodisi opravljajo najrazličnejše nadzorstvene vloge**. Zato se pojavljajo ne le kot vzdrževalci reda in miru, ampak hkrati tudi kot njuni kršitelji. To pa so predvsem: obveščevalno-varnostne službe, policija in vojska, zaporji in kazensko pravosodje, torej mehanizmi države, ki so nasploh povsod po svetu pooblašeni za izvajanje nasilja, seveda kadar so podani zakoniti razlogi zanj. Toda države se s svojimi nezakonitimi dejavnostmi nenehno pojavljajo tudi v vlogi storilca, napeljevalca ali povzročitelja zla in različnih tegob, stisk in težav ljudi, tako na domačem območju kot na tujem, kar dokazuje vsakdanja praksa skozi vso človeško zgodovino. Pa tudi danes se država na posameznih delih sveta predstavlja kot nasilnež, nepravilnež, okupator, preganjalec itd., kolikor ni masovni morilec, vzdrževalec genocidnega ravnanja z ljudmi, povzročitelj množičnega trpljenja ali celo pokončevalec celih etničnih skupin in narodov.

4. Vigilantizem v službi države

Sodobna država ne uporablja le svojih legitimnih organov, ki izhajajo iz njene strukture za izvajanje nasilja in nezakonitosti nad ljudmi, ampak se za doseganje predvsem političnih ciljev, dominacije ali kar v razmerah okupacije čedalje bolj **zateka k različnim neformalnim, neuradnim, polvojaškim, paradržavnim in drugim skupinam**, da namesto nje, mimo nje, ali kar poleg nje, zanjo opravljajo najrazličnejše dejavnosti, ki se jim sama rada izogiba. Take dejavnosti so npr.: sejanje nezaupanja, strahu in sovraštva do drugih, oboroženo nastopanje zoper nasprotnika, delitev po etničnih skupinah, informacijsko zavajanje in dezinformiranje, spreminjanje etnične in demografske strukture, oboroževanje posameznih skupin prebivalstva, etnično čiščenje, ustanavljanja paramilitarističnih skupin, spolno ogrožanje žensk nasprotnega tabora, vzpodbujanje etnocentrizma, dopuščanje ali pozivanje h kriminalu različnih vrst, povračilno in maščevalno kaznovanje, spodbujanje ali pospeševanje emigracije, tabuiziranje posameznih vprašanj, napeljevanje h ksenofobiji, povzročanje sovraštva do migrantov, beguncev in ubežnikov, radikalizirani nacionalizem, raba medijev za pozivanje k nasilju, sovraštvu in nestrpnosti, usmerjanje paravojaških enot in skupin nacionalistov, organiziranje skrivnih kanalov za različne namene, vključno s preskrbo z orožjem, gorivom, živežem in agitacijo, oviranjem človekoljubnih dejavnosti in nudenjem pomoči somišljenikom, izvajanjem netelesnega predvsem pa psihičnega nasilja itd.

Inventivnost in ustvarjalnost sodobne države pri rabi docela nezakonitih dvomljivih in nasploh škodljivih in nesprijemljivih dejavnosti je brezmejna. Ker pa so prevečkrat toliko "umazane", da bi ji lahko kakorkoli škodovala, predvsem v mednarodnem ugledu ali ker počenja nekaj za kar se je sicer po mednarodnih dogovorih obvezala, da ne bo delala, ustanavlja organizira, vodi ali vsaj podpira posebne "vigilantske" skupine ali formacije, da zanjo opravljajo tisto, kar je potrebno storiti zaradi nekih ciljev ali vsaj zaradi ustvarjanja prav določenih posledic.

Vigilantizem¹¹ je imel v človeški zgodovini različen pomen. Najprej so bili vigili pri starih Rimljanih predvsem nočna straža, ki so se po zatonu sonca menjavali vsako četrtno noči, hkrati ko so bili tudi gasilski odredi za gašenje požarov v tem mestu. Samo pod Avgustom je bilo v Rimu 7.000 gasilcev. Kasneje so bili vigilanti npr. v ZDA organizirani prostovoljci za vzdrževanje prava, zakonitosti in reda zlasti tam,

¹¹ Za pojasnilo tega pojma so uporabljeni različni domači predvsem pa tuji leksikoni ter drugi tovrstni viri.

kjer je bilo pravosodje šibko. Ti vigili so bili pogosto zelo kruti, vzdrževali so pravico "trde roke" in šestokrat niso bili boljši kot tisti, ki so jih preganjali. Še posebej so bili znani po linču. Ni bilo malo primerov, ko so kaznovali popolnoma nedolžne ljudi. Toda po drugi strani so bili marsikje edini, ki so branili red.

Z vigilantizmom se tudi sicer označuje določena budnost in pripravljenost, predanost nečemu ali nekemu, ali opravljanje neke dejavnosti ali službe četudi nepooblaščen in kakorkoli samovoljne, toda vedno z namenom opravljati "nadzorovanje" in kaznovanje, če ni pri roki zakonitega ali pooblaščenega organa. Vigilantizem se dojema tudi kot organizacija državljanov, ki uporablja nepravna sredstva za nadzor zastraševanih, skupine ali posamezniki za doseganje neke lojalnosti ali nekakšna militantnost in sumničavost zoper dvomljivce, moteče in sploh drugačne.

Iz tega razloga se vigilantizem zdi **primeren za posredovanje vplivov neke države**, ko naj namesto nje deluje nekdo drugi, ker se ji to kaže ustrežnejše in primernejše iz najrazličnejših razlogov, med katerimi politični gotovo niso zadnji. Zato je tovrstni vigilantizem kakorkoli vzpodbujevan in vzdrževan oz. motiviran, prikladna metoda za redistribucijo odgovornosti, kolikor ne celo zanikanje odgovornosti neke države nasploh, saj ga prevečkrat, tudi v današnjem času, opravičujejo z različnimi zagovori o samoobrambi oz. samozaščiti itd. Sem gotovo sodijo različne oblike rasnega, antisemitskega in protimigrantskega nasilja, nasilja zoper tujce, desni ekstremizem¹² in drugi pojavi v sodobnih državah, ki s podtalnimi dejavnostmi vplivajo na posamezne plasti prebivalstva ali skupin do nastopanja zoper druge, tudi v interesu politike države ali posameznih elit, kolikor sploh ne gre pri tem za ekscese posameznih državnih služb ali interese prav določenih elit.

Vigilantizem, ki je utemeljen na tak način, v marsičem pomeni tudi "avtoritarni populizem"¹³, ki ga podpira neka država. Z njim se gotovo odpira vprašanje pravic in državljanskih svoboščin zatiranih oz. omejevanih. Z njim se izraža neka radikalizirana "pravičnost" in militantna sovražnost, ki po drugi plati krepi določen kolektivizem, opravičljiv s precejeno državno vlogo. Ta dopušča, kolikor ne spodbuja nekim skupinam "svobodnost delovanja", ki ji je trenutno v prid. Pravica je torej predvsem "v orožju oz. v nasilju" (*Ius est in armis*).

¹² Björger/Witte, s. 6.

¹³ Hall, v *Criminological Perspectives*, s. 253.

5. (Državno) varstvo za mučitelje

Kolikor država vzpodbuja, napeljuje, podpira ali sama izvaja kakršenkoli državni kriminal ali kriminal, povezan z njenim delovanjem, se čedalje bolj poudarjata in obravnavata njena pravna in moralna odgovornost za pojave, dogodke in procese, ki nastajajo zaradi njenih interesov. Čeprav so pri tem vedno **zanimivi vzroki za njeno početje**, ostajajo največkrat v ozadju, kolikor jih seveda "druga stran" ne razkrija, šestokrat iz nasprotnih razlogov, zaradi katerih se "agresorska stran" loteva najrazličnejših kršitev. Toda pri tem je gotovo treba razločevati deviantnost, ki jo država kakorkoli ustvarja znotraj svojih pristojnosti, od tistih kršitev, ki jih izvaja izven jurisdikcije in ogroža predvsem tujo ozemeljsko suverenost in tuje interese. V obeh primerih obravnavanje vzročnosti ni preprosto, posebno ne zato, ker se večina, kar država počenja s svojimi najbolj "državotvornimi" mehanizmi, največkrat močno politizira, hkrati ko marsikdaj, vsaj za nekaj časa, kolikor ne za vedno, ostaja v tajnosti ali pa se z različnimi pretvezami skriva pred nasprotniki. Državna suverenost, državna varnost, notranja stabilnost, ugled v svetu, skrivnosti različnih vrst, pa so vedno oprijemljiv razlog za diskretnost, ki jo vse države strogo kriminalizirajo in penalizirajo. Zato je pogosto zelo težko dobiti resnične podatke o tem, kaj se v resnici dogaja in večina informacij odkriva le posledice, ne pa temeljnih vzrokov.

Zaradi teh razlogov je državni **moralni relativizem odvisen od koristi**, ki jih ima država pri posameznih dogodkih, v katere je vpletena, ali od pojavov, ki jih pripadniki najrazličnejših njenih "služb" počenjajo zanjo. Njena neposredna ali posredna odgovornost za ekscese, ki ji jih je kakorkoli mogoče pripisati in ki so v skladu z njeno politiko ali pa jim zaradi najrazličnejših razlogov ne nasprotuje, ustvarjajo stanje, v katerem ni jamstva za zatiranje kršitev; ko se kršitve sprejemajo z blagohotnostjo ali naklonjenostjo, ko se zavrača informacije o njih kot dezinformacije, ali ko se pojave in razkrite akterje sicer obravnava, toda brez ustreznih posledic glede na težo povzročenegega.

Prav zato **prihaja v današnjem svetu do težav z ekstradicijami**, do dajanja zatočišč oz. azila koristnim posameznikom, do omogočanja prebivališča, ki ni v dosegu pregona, do zavračanja odgovornosti za posledice ali do sprevračanja dejstev, do posredovanja različnih uradnih pogledov ali razlag o določenih pojavih in ljudeh in do drugih načinov utemeljevanja tistega kar je nastalo, kolikor veliko podatkov nasploh ne ostaja v temi, tudi zaradi tega, ker vsaka informacija ustvarja možnosti za ugotavljanje drugih. Zato zlasti na posameznih "državnih področjih" prihaja ne le do posredovanja dezinformacij, izkrivljanja

pojasnil ali utemeljevanja neresničnosti, ampak tudi do psiholoških vojn, prizadevanj, v katerih zmagovalci prikazujejo svojo pravico in drugim očitajo usodne zmote, do spolitizirane propagande in različnih drugih oblik skrivljanja ali zakrivanja resnice.

Kolikor gre za "notranjo varnost" države in pojave, ki jo ogrožajo s te strani, je katerikoli državi lažje zakrivati kriminal, ki ga ustvarja ob zatiranju domače "nevarnosti". Dosti težje pa je, kadar gre za dogodke ali ljudi v mednarodnih odnosih, ali za nasilje nad manjšinami, etničnimi skupinami ali celo nad posameznimi družbenimi razredi, sloji ali pomembnejšimi političnimi nasprotniki, verskimi skupnostmi in "motečimi dejavniki", ki jih danes v vsaki sodobni državi ni tako malo, vključno z begunci, ubežniki, migranti in azilanti, da sploh ne omenjamo političnih nasprotnikov.

Zdi se, da prav zdaj živimo v času, ko zaradi delovanja držav nastajajo po svetu masovne žrtve, ko se pojavlja množično trpljenje, ko je veliko število ljudi nezaščitenih in prepuščenih usodi, tako da nimajo zagotovljene ne hrane, ne zdravstvene in druge pomoči in ko so izpostavljeni umiranju, čestokrat zaradi nerazumljivih in nesprijemljivih interesov posameznih držav, ki so tudi razvpite zaradi genocidnosti, vojnih zločinov, zločinov proti človeštvu, zaradi kršitev humanitarnega prava in sploh političnih, državljskih, socialnih, ekonomskih in drugih pravic.

In prav zato nastaja temeljno vprašanje, ki ni le kriminološko, viktimološko ali politološko - namreč, **kaj je z mučitelji in kdo sploh so**, ali tisti, ki kot "elite" snujejo ideje o nečem, ali so praktični organizatorji in napeljevalci, propagandisti in politični aktivisti, ali so to neposredni izvajalci ali kakršnikoli drugi dejavniki, vključno z različnimi ideologijami, doktrinami, politikami, strategijami itd. Kaj storiti s kršitelji človekovih pravic, različnimi rasisti in radikalnimi nacionalisti, patriarhalnimi nasilniki, sejalci sovraštva, napadalci zasebnosti in samostojnosti, poniževalci ljudi ter raznovrstnimi škodljivci in zatiralci nemočnih?

Svet stoji danes bolj kot kdajkoli poprej pred dilemo, kako naj se bori z nasiljem, kakorkoli povzročnim od države in tistih, ki se skrivajo za njenim imenom. Toliko bolj, kolikor bolj upoštevamo pravilo po katerem "Dignitas delictum auget" (Dostojanstvo poveča teža delikta), zlasti če mislimo, da moramo državi priznati najvišje dostojanstvo in spoštovanje, saj moramo navsezadnje celo umirati zanjo.

6. Odzivanje mednarodne skupnosti

Mednarodna skupnost se v zadnjem času z različnimi organizacijami krepko upira različnim oblikam

ekscesov, ki jih ustvarjajo države tako znotraj kot zunaj svoje ozemeljske suverenosti. Odveč bi bilo tukaj naštevati najrazličnejše mehanizme Združenih narodov, Sveta Evrope ter drugih organov bodisi pod njihovi okriljem bodisi zunaj njih ali kako drugače delujočih kot humanitarne, samaritanske in druge organizacije, tja do Amnesty International. Če velja zanje kaj reči, so to njihova prizadevanja za odpravljanje "zatiranja resnice". Kajti ugotavljanje resnice je osrednje vprašanje internacionaliziranega boja zoper kriminalne države, saj je država vedno in povsod najboljše organizirana institucija, ki ima za svoje varstvo najrazličnejše specializirane mehanizme, s katerimi se varuje in s katerimi sama izvaja nasilje nad drugimi, in se predvsem s svojimi državnimi organi pojavlja kot državni storilec najrazličnejšega kriminala in deviantnosti ali snovatelj ali izvajalec pestrih individualnih, skupinskih, kolikor ne celo masovnih ali družbenih procesov z neugodnimi posledicami.

V tem kontekstu pa se mednarodna skupnost s svojimi organizacijami in združenji pogosto, vsaj na začetku, pojavlja v vlogi "nedolžnega opazovalca" (the innocent bystander), ki zgolj opazuje različno škodljivo državno delovanje, zaradi mednarodnih odnosov, političnih razmerij, bilateralnih ali multilateralnih dogovorov in sporazumov ali čiste politične koristi pa ga ne želi poudarjati. Zato se prav tu srečujemo z različnimi imperializmi, rasizmi in nacionalizmi, z marginalizacijo milijonskih narodov (npr. Kurdi) ter zatiranjem njihovih osvobodilnih teženj in s poskusi njihove cepitve po različnih skupinah zaradi lažjega podrejanja in obvladovanja. Cele množice ljudi so kriminalizirane zaradi določenega vedenja, zahtev in prizadevanj, ki so največkrat politična, kolikor ne narodnoosvobodilna (npr. v Ruandi plemena Hutu in Tutsi). Marsikdaj se manipulira z etničnostjo in nacionalnostjo, kar vabi k znanim intervencijam ali k vojnem "čez mejo", še vedno je videti nekakšne kolonialne intervencije zaradi vplivanja na etnične konflikte v različnih delih sveta itd.

Zato različne mednarodne organizacije vabijo na preiskovanje raznovrstnih pojavov, ki nastajajo zaradi države in njenih interesov povsod po svetu. Razvija se mednarodno pravo, humanitarno pravo in pravo človekovih pravic ter nastajajo različni mednarodni akti, konvencije in deklaracije, pravila in ukrepi za omejevanje nasilja različnih povzročiteljev, med katerimi je gotovo najpomembnejša država s svojimi političnimi interesi, močjo in organiziranostjo ter zmogljivostjo razrednega, socialnega, nacionalnega ter celo verskega in drugega vplivanja na konflikte in njihove posledice, ki so pogosto uničujoče. Mednarodni "srd" je gotovo privedel do zamisli o posebnih

mednarodnih enotah za "lov na vojne zločince" (Delo, 20.12.1996. s. 1).

Morala mednarodnega vedenja, domnevni kolaps evropske demokracije, različne politične prakse, razmerja moči, učinkovitost politizacije posameznih vprašanj, korumpiranje visokega uradništva in politikov, razne ideologije, strateški interesi, tolerantnost drugih držav ali mednarodnih organizacij in združenj tja do neustreznosti in nepravilnosti pritožbenih ureditev, onemogočajo potrebno obravnavanje številnih pojavov in njihovo reševanje, zlasti če so v neki "politični sferi" ali v interesnem območju drugih, predvsem močnejših držav z njihovimi lastnimi politikami.

Danes je **odgovornost mednarodne skupnosti**, z njenimi mehanizmi za obvladovanje kriminala držav, **večja kot kdajkoli doslej**. Kljub vrednostnemu primanjkljaju in poleg "informacijskega deficita" polagoma vendarle prihaja do načrtnejših prizadevanj za globalizacijo kazenskega pravosodja, ki se kaže zlasti z ustanavljanjem sodišč za kaznovanje vojnih zločinov v Bosni in Hercegovini in Ruandi. In ne le s tem, marveč tudi z mednarodno humanitarno pomočjo, z mobilizacijo svetovne javnosti, z vzbujanjem občutljivosti za dojemanje kriminala države, s poskusi za čedalje večjo prosojnost delovanja represivnih mehanizmov, predvsem policije in kazenskega pravosodja, z mednarodnim reguliranjem ekstradicij, z izpolnjevanjem mednarodnih pravnih obveznosti in poudarjanjem odgovornosti zanje, s pozivi k demokracizaciji znotraj držav in z vabilom k ustanavljanju varuhov človekovih pravic in državljskih svoboščin, z uvajanjem enakosti pred pravom ne glede na spol, raso, veroizpoved in druge okoliščine, ki ločujejo ljudi, da se sovražijo in ustvarjajo t.i. "hate crime" itd. tja do dopuščanja razvoja novih narodnosti, se svet vendarle počasi spreminja na bolje.

Uspeh mednarodnih prizadevanj za omejevanje kriminala držav je predvsem odvisen od tega, kaj se dogaja doma in kaj se dogaja drugod. Različni "centrizmi" (npr. evrocentrizen) ovirajo zanimanje za druge zunaj tega območja in tako omogočajo različne prefinjene imperializme, tudi zaradi propada nekkih sistemov. Toda **internacionalizacija kazenskega prava se vendarle kaže kot splošna tendenca** za obvladovanje kriminala držav, čeprav pri tem nastajajo največje ovire za sprejemanje mednarodnih dogovorov, ki bi posegli v moč države. Čedalje bolj prevladuje tudi spoznanje, da država ni le organizacija za izvajanje nasilja zaradi zagotavljanja enakosti, zakonitosti in pravičnosti marveč, da ima nasilje države lahko povsem drug namen.

7. Državni kriminal in kriminologija

Državni kriminal je predvsem politični kriminal, še zlasti če se usmerja proti drugim državam, etničnim skupinam ali narodom, ali če kako drugače ogroža njihov obstoj, delovanje in razvoj, ali če je naperjen zoper nasprotnike in disidente doma. To ni konvencionalni kriminal, ki ga pretežno pojasnjuje, obravnava in teoretizira kriminologija in izvaja najrazličnejše raziskave, meri in sploh oblikuje znanstveno disciplino in smeri v njej. **Država večinoma ni "klient" kriminološkega raziskovanja** in največkrat niti ne teoretiziranja. Državni kriminal ostaja zunaj njene domene, kljub nekaterim posameznim opozorilom, da je treba nameniti državnemu kriminalu vendarle ustrezno pozornost zaradi nevarnosti in pomembnosti za človeštvo.¹⁴ Gotovo velja to tudi za viktinologijo. Obe znanosti o človeškem ravnanju, njegovem škodovanju in trpljenju na splošno zamenjata kriminal držav iz več razlogov:

- kljub vidnosti tega kriminala, predvsem zaradi očitnosti škode in ustvarjanja trpljenja o njem sploh ni statistik;
- navadno ne gre za kršitelje kot jih je mogoče najti v tipičnem "kazenskem paru", v katerem sta jasno razvidni obe strani, tako mučitelj kot trpeč;
- izvajalci državnega kriminala so mehanizmi, ustanove, organizacije, kolikor ne strukture ali skupine ter posamezniki, ki imajo moč, vpliv, da sploh počenjajo kaj takega, kar izhaja iz pooblastil, ki jim jih daje država;
- storilci tega kriminala ne počenjajo v svojem imenu in za svoj račun, marveč zaradi potreb, koristi in interesov državne organizacije, ki jim daje tudi varstvo in jih le redko procesira;
- država ima monopol nad nasiljem, zato ga uporablja povsem dopustno, in če ji je marsikaj dovoljenega, potem se na njene zlorabe gleda mileje in s popuščanjem;
- mednarodne norme omejujejo nasilje in zlorabljanje oblasti, toda ker se državni kriminal dogaja povsod, nujno prihaja do splošnega "amnestiranja" kršitev, čeprav v tem desetletju še najmanj;
- pri državnem kriminalu gre največkrat za razmerja med močnimi in šibkimi, to pa vpliva na različne možnosti spoznavanja, obveščanja in obravnavanja nastalih kršitev. In če kdo, potem ima prav državna organizacija vse možnosti za sprevrčanje resničnih dejstev, njihovo prikrievanje in sploh napačno prikazovanje ter zavajanje svetovne javnosti. S tem pa ima ugodnejši položaj v dojemanju njene nevarnosti.

¹⁴ Glej npr. v Henry/Milovanovic: *Constitutive Criminology*, s. 105, 107, 111 itd.

Kriminologija je torej prikrajšana že pri dotoku podatkov, ki jih potrebuje za svoj namen. Tudi kriminologi se le redko lotevajo kriminala svoje države, kajti tovrstna raziskovanja največkrat ne potekajo brez lastne ogroženosti. To potrjuje na stotine v vojnah in agresijah države ubitih novinarjev samo v zadnjih letih, čeprav se njihovega poklica ne da primerjati s kabinetnim raziskovanjem, toda tudi kriminologi se lotevajo "odkrivanja resnice" z neposredno udeležbo, kar pa je na tem področju gotovo redkost ali izjema.

Kriminologija bi se v zvezi z državnim kriminalom najbrž morala lotevati problemov kot so: družbena in državna strukturna vzročnost za kriminal; etiologija državne odklonskosti v razmerjih mednarodne skupnosti; etnična in nacionalna konfliktnost; vojna, terorizem, genocid itd. kot agresija moških; politika in kriminal oz. politika kot kriminal ali kriminal kot politika, tja do kriminološkega teoretiziranja državnega kriminala.

Danes poznamo v kriminologiji veliko teorij in nekaj desetih različnih smeri in pogledov nanjo, od razpadajoče "mainstream", prek radikalne, feministične, konstitutivne, do mirotnovne in nihilistične

¹⁵ Taylor, Walton, Young, v Muncie et al, s. 240.

kriminologije. Kako potem gledati na državni kriminal, vojno nasilje, državni terorizem, masovne pokole, genocid in druge podobne pojave, v katerih so posamezni akterji le zobčki v kolesju ogromnega stroja države, ki ji povzročanje zla nikoli ni bilo tuje. Ali potrebujemo ob koncu 20. stoletja kriminologijo vojne, vojno kriminologijo, kriminologijo in viktinologijo države ali kaj podobnega, kot specializirana področja za proučevanje človeškega vedenja do katerega prihaja v totalno izpeljani organizaciji. Še posebej, ker so prenekateri mehanizmi države, s katerimi se povzroča državni kriminal, tudi totalne institucije, kriminal, ki ga počenjajo, pa poklicni kriminal oz. kriminal v poklicu, kriminal organizacije ali organizacijski kriminal. Skratka, problemi se šele začenjajo. In kot je rekel Niels Christie¹⁵ že leta 1971: "Kriminologov ni treba dojemati kot reševalce problemov, ampak predvsem kot pobudnike za odkrivanje raznovrstnih vprašanj." Postmodernizem v kriminologiji, vključno z utilitarističnimi pogledi nanjo, gotovo zahteva prilagajanje te discipline svetovni dejanskosti in širini trpljenja, ki nastaja z državnim poseganjem v človeška življenja, navsezadnje zaradi državnih interesov. Če je država lahko najpomembnejši varuh človeka, je po drugi strani (še vedno) njegova največji zatiralec in uničevalec.

Sestavek končan 19. decembra 1996

Crime by the state – general criminological views

Janez Pečar, L.L.D., Professor of Criminology, Rozmanova 2, 1000 Ljubljana, Slovenia

Crime committed by the state, remains outside the domain of criminology in spite of warnings - which are not new - that state crime should also be treated within this discipline. State organisations are very frequently "normal" violators of the most diverse legally protected interests, both outside and inside the state sphere. Since there is often a question of ideological or political interests, criminal behaviour by the state does not appear only to be much more interesting, but also difficult to access, since data on it cannot be found in any of the criminal statistics. Processes and phenomena in the contemporary world indicate that violence has become an important pattern of solving a wide variety of relations between people, as well as between states, and ethnic and religious communities. Violence remains a means of politics, if not a direct policy or political strategy, and a general instrument of power used for the submission of others. The state has in general a monopoly over violence and make uses of it either directly or by different sorts of vigilantism to which it has recourse, since overt action by the state apparatus would harm its international reputation. Authoritative populism is thus familiar to the state and it uses it readily to achieve specific benefits. The international community has resisted state crime in the last decade not only by using various legal instruments, conventions, declarations, rules and measures but also by trying war criminals (for example in relation to Bosnia and Herzegovina, Rwanda). The international community thus prevents states from protecting "torturers" from responsibility for acts committed on behalf of a state. Criminology seems likely to get better access to the necessary information and better chances of dealing with state crime, eventually with some new "orientations" which are not so rare in criminology.

Key words: state, state crime, violence, offenders, criminology, vigilantism, ideological and political interests, international community

UDC 342.2 + 343.3/.7

LITERATURA

1. Björger, G., Witte, R.: **Racist Violence in Europe**. St. Martin's Press, London 1993, 261 s.
2. Concerns in Europe. **Amnesty International**. July-December, March 1996, London 1996, 63 s.
3. Congress on the Prevention of Crime and the Treatment of Offender. Cairo, 28. April-8 May 1995 - razna gradiva.
4. **Documentation der 10 Internationale Fachtagung zum Thema "Demokratie in Angechtung und Bewährung-zur Problematik von organisierten Kriminalität, Terrorismus und Drogenbekämpfung**. Hanns-Seidel-Stiftung, Moskau 1993, 163 s.
5. Geršak, T.: Bo še kdaj kdo, ki bo Bosanec. **Revija obramba**. Ljubljana, 24 (1992) 9, s. 4-9.
6. Geršak, T.: Ločnica med vojno in terorizmom. **Revija obramba**. Ljubljana, 24 (1992) 6, s. 10-13.
7. Henry, S., Milovanovic, D.: **Contitutive Criminology**. Sage Publications, London, 1996, 288 s.
8. Hieronymi, O.: The evasion of state responsibility and the lessons from Rwanda: the need for a new concept of collective security. **Journal of Refugee Studies**, 9 (1996) 3, s. 236-239.
9. Kirbus, V.: Zlati časi balkanskih vohunov. **Revija obramba**, 24 (1992) 11-12, s. 6-11.
10. Lopez Rey, M.: Criminological manifesto. **Federal probation**, 39 (1975) 3, s. 18-22.
11. Muncie, J., McLaughlin, E., Langan, M. eds.: **Criminological Perspectives**, Sage Publications, London 1996, 530 s.
12. Nikolić-Ristanović, V. et al: **Žene, nasilje i rat**. Beograd 1995, 207 + XLII s.
13. O'Donnell, Th.: The prosecution of war criminals: dilemmas of law and policy. **The Criminologist** 20 (1996) 3, s. 153-160.
14. Pagon, M. ed.: **Policing in Central and Eastern Europe**. College of Police and Security Studies, Ljubljana 1996, 730 s.
15. Pravni leksikon. **Savremena administracija**, Beograd, 1985.
16. Reyntjens, F.: Rwanda: genocide and beyond. **Journal of Refugee Studies**, 9 (1996) 3, s. 240-250.
17. Roth, S.: **The Legal Fight Against Anti-Semitism**. Tel Aviv University 1993, 123 s.
18. Rutinwa, B.: The Tanzanian governments response to Rwandan emergency. **Journal of Refugee Studies**, 9 (1996) 3, s. 300-301.
19. Therborn, G.: **Ideologija moči in moč ideologije**, Ljubljana, Cankarjeva založba 1987, 159 s.
20. Turk, A.: **Državni terorizem**. Neobjavljena diplomatska naloga, VŠNZ, tipkopis, Ljubljana 1986, 48 s.
21. Videtič, J.: **Vloga policije pri zagotavljanju evropske varnosti**, tipkopis, MNZ, Ljubljana 1996, 36, s.
22. Wilkins, B.T.: **Terrorism and Collective Responsibility**. Routledge, London 1992, 160 s.